

บทที่ 1

บทนำ (Introduction)

กำเนิดแห่งศาสนา

นักมานุษยวิทยาให้ความเห็นเกี่ยวกับกำเนิดแห่งศาสนาไว้ต่างๆ กัน การกำเนิดศาสนานั้นเกิดจากอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือสิ่งเร้นลับ อี.บี. ไทเลอร์ (E.B. Tylor) มีความเห็นว่า ศาสนาเกิดจากความเชื่อถือศรัทธาในอำนาจวิญญาณ (belief in spiritual beings) กล่าวคือ ในขณะที่คนนอนหลับหรือถึงแก่กรรม วิญญาณของคนผู้นั้นจะออกจากร่าง เริ่มแรกมนุษย์มีความเชื่อถือศรัทธาในเรื่องวิญญาณ (souls) ต่อมาจึงนับถือผีบางเทวดา (animism) และในที่สุดก็เคารพนับถือเทพเจ้า (deities) มาเรต (Maret) มีความเห็นว่า ตั้งแต่เริ่มนั้น มนุษย์คงเคารพนับถือธรรมชาติว่ามีวิญญาณสิงสถิตอยู่ (animatism) และมีอำนาจให้คุณให้โทษแก่มนุษย์ได้ เรียกว่า *มานะ* (mana) ต่อมาจึงนับถือผีบางเทวดา (animism) ที่มีอำนาจบันดาลความสุขความทุกข์ให้แก่มนุษย์ แอนดรู แลง (Andrew Lang) มีความเห็นว่ามนุษย์มีความเชื่อถือศรัทธาในพระผู้เป็นเจ้าองค์เดียว เซอร์ เจมส์ แฟรซเซอร์ (Sir James Frazer) มีความเห็นว่าในสมัยโบราณมนุษย์มิได้ใช้วิทยาศาสตร์อธิบายเหตุผลจึงใช้มายา (Magic) อธิบายชี้แจงและบังคับธรรมชาติ ต่อเมื่อเวลาล่วงมา มายากร (Magician) จึงกลับกลายเป็นผู้เชี่ยวชาญในการกระทำพิธีสำหรับชุมชน และเพื่อขยายอำนาจของตน จึงอ้างอำนาจของเทพเจ้า (deities) ว่าตนเป็นผู้ติดต่อกับเทพเจ้าโดยตรง¹ ความเห็นของนักมานุษยวิทยาเกี่ยวกับกำเนิดแห่งศาสนา ทำให้เห็นต้นกำเนิดแห่งความเชื่อถือศรัทธาของมนุษย์ได้วิวัฒนาการมาโดยลำดับต่อเนื่องกันมาโดยตลอด ซึ่งแบ่งความเชื่อถือศรัทธาในศาสนาได้ ดังนี้

1. การนับถือธรรมชาติ (Animatism) ธรรมชาติเป็นสิ่งที่แวดล้อมมนุษย์อยู่ ถ้าธรรมชาติเป็นไปโดยปกติ มนุษย์คงไม่มีความแปลกประหลาดใจแต่อย่างใด เมื่อใดก็ตามที่ธรรมชาติผันแปรทำให้เกิดปรากฏการณ์ผิดไปจากปกติ เช่น แผ่นดินไหว อุทกภัย วาตภัย ภูเขาพังทลาย เกิดความแร้นแค้น แห้งแล้ง ทำให้มนุษย์เกิดความทุกข์ยากขึ้น มนุษย์ก็จะถือว่าธรรมชาติเหล่านี้ให้คุณให้โทษได้ จึงพากันเคารพกราบไหว้บูชา

¹ Anthony F.C. Wallace, *Religion: An Anthropological View*, (New York: Random House, 1966), pp. 6-8

¹ Anthony F.C. Wallace, *Religion: An Anthropological View*, (New York: Random House, 1966), pp. 6-8

ตามธรรมชาติมนุษย์ย่อมคิดหาเหตุผลจากสิ่งที่มีอยู่ในตนเอง กล่าวคือ คนใช้อารมณ์เป็นเครื่องตัดสินให้คุณให้โทษแก่ผู้อื่นได้ เช่น ผู้ใดทำให้ชอบใจก็รัก ผู้ใดทำให้ไม่ชอบใจก็โกรธหรือเกลียดชัง ฉะนั้น มนุษย์จึงคิดถึงธรรมชาติในแง่เดียวกัน คือ ถ้าได้พินอบพิเทา ประจบประแจงเอาใจธรรมชาติแล้ว ธรรมชาติก็จะไม่โกรธไม่ทำร้ายตน เมื่อจะชอว์หรืออ้วนอน มนุษย์จึงใช้เครื่องเช่นไหว้บูชาธรรมชาติ

2. การนับถือผีสังเทวดา (Animism) เมื่อความคิดของมนุษย์เจริญขึ้น จึงรู้จักสังเกตเรื่องราวของตนว่ามีสิ่งหนึ่งอาศัยอยู่ในร่างกาย คือในขณะที่คนนอนหลับ จะมีสิ่งหนึ่งที่ไม่หลับไปตามร่างกาย และออกจากร่างกายไปท่องเที่ยวอย่างอิสระ พบปะใครที่ตายไปแล้วได้ในขณะฝัน สิ่งนี้ที่กล่าวถึงก็คือ วิญญาณ วิญญาณนี้ไม่มีแก่ไม่มีตายเหมือนกับร่างกายที่วิญญาณสิงอยู่ เมื่อคนตาย วิญญาณจะออกจากร่าง และอาจปรากฏให้คนอื่นเห็นได้เป็นครั้งคราว วิญญาณของผู้ที่ตายไปแล้ว จึงเรียกว่า ผี ผีนั้นมีหลายชั้น คนชั้นสามัญเมื่อตายก็เป็นผีชั้นสามัญ คนชั้นหัวหน้าตายไปก็เป็นผีชั้นหัวหน้า เช่น ผีเสื้อเมือง ซึ่งมีคนเกรงกลัวมาก ถ้าทำไม่ถูกใจก็โกรธ อาจทำให้เดือดร้อนได้ ต้องรู้จักประจบประแจงให้ถูกใจ มีการถวายเครื่องเช่นสังเวทบูชา จึงจะทำให้ร้ายกลายเป็นดี

มนุษย์เมื่อประสบภัยธรรมชาติ ไม่สามารถต่อสู้ต้านทานได้ก็นึกเอาว่า เพราะผีหรือเทวดาที่มีอำนาจเหนือตนเป็นผู้บันดาล จึงเกิดลัทธิบูชาผีสังเทวดาขึ้น เช่นถ้าฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล ต้องทำพิธีขอฝนหรือถ้าปีใดข้าวปลาอาหารอุดมสมบูรณ์ ต้องทำพิธีบูชาผีสังเทวดา นอกจากนี้คนสมัยโบราณยังมีพิธีฆ่าคน หรือสัตว์บูชาผี และถวายพืชพันธุ์ธัญญาหารแก่ผีสังเทวดา การบูชาผีนี้คงทำอย่างง่าย ๆ กล่าวคือ ถ้าบูชาเทพประจำแม่น้ำ ก็จับผู้ที่ถูกบูชาผีโยนลงไปในแม่น้ำให้จมน้ำตาย ถ้าเป็นเทพประจำแผ่นดิน ก็เอาผู้ถูกบูชาผีฝังดินให้ตายทั้งเป็น ถ้าเป็นเทพประจำฟ้า ก็เอาผู้ถูกบูชาผีเผาเพื่อให้กลิ่นของเนื้อที่ถูกเผาลอยไปบนฟ้า จะได้กระทบจมูกเทวดาผู้รับบูชา ทั้งนี้ เพื่อให้เทวดาโปรดปราน จะได้บันดาลให้เกิดความสุขและผลดีแก่ตนนั่นเอง

3. การบูชาบรรพบุรุษ (Ancestor Worship) การบูชาบรรพบุรุษเป็นความเชื่อถือศรัทธาของมนุษย์ เฮอร์เบิร์ต สเปนเซอร์ (Herbert Spencer) มีความเห็นว่า มนุษย์มีความเชื่อในเรื่องวิญญาณและได้นำวิญญาณมาใส่ให้แก่วีรบุรุษหรือผู้บำเพ็ญประโยชน์ให้แก่มนุษยชาติ วิญญาณจึงแสดงออกมาทางรูปเคารพคือเทวดา หรือเทพเจ้า เช่น เทพเจ้าของกรีก เป็นต้น แต่เดิมคงได้แก่เจ้าผู้ครองนครที่ทำประโยชน์ให้แก่มหาชน จึงเป็นที่เคารพบูชาของชนทั้งหลาย เมื่อตายไปแล้วจึงได้รับการยกย่องเป็นเทพเจ้า เช่นเดียวกับเทพเจ้าแห่งพระอาทิตย์ พระจันทร์ และดวงดาวต่าง ๆ การยกย่องคนที่ตายแล้วเป็นเทพเจ้านั้นตรงกับความเชื่อของจีนที่ยกย่องบูชาวีรบุรุษ จะเห็นได้จากการสร้างศาลเจ้ากวนอู

ไว้เพื่อบูชา (กวนอู—เทพเจ้าแห่งความซื่อสัตย์) อย่างไรก็ตาม การที่เราได้ทราบความเชื่อเกี่ยวกับการบูชาบรรพบุรุษนี้ เนื่องมาจากการค้นคว้าด้านโบราณคดีและประวัติศาสตร์ โดยการขุดพบซากศพของมนุษย์ นักโบราณคดีได้พบเครื่องบูชาศพ การตกแต่งหลุมฝังศพ และเชื่อว่ามนุษย์ตายแล้วไม่สูญ ยังมีวิญญาณเหลืออยู่ วิญญาณนั้นได้ออกจากร่าง เมื่อถึงเวลากำหนดวิญญาณนั้นก็กลับเข้าสู่ร่างเดิมกลับมาเกิดใหม่ จึงมีการรักษารูปศพให้คงเดิมไว้และเก็บรักษาข้าวของเครื่องใช้ของผู้ตายให้คงอยู่ด้วย

ความเชื่อในเรื่องการบูชาวิญญาณบรรพบุรุษนี้เกิดจากเหตุ 2 ประการ คือ

1. เคารพบูชา เพราะเกรงกลัววิญญาณนั้นจะทำร้ายตนและลูกหลาน
2. เคารพบูชา เพราะความกตัญญูรู้คุณของบรรพบุรุษ จะเห็นได้จากการเก็บศพของชาวอียิปต์โบราณ การบูชาบรรพบุรุษของจีน การบูชาเทพเจ้าของกรีก เป็นต้น

การบูชากราบไหว้บรรพบุรุษ เป็นมูลเหตุให้เกิดเทพเจ้าประจำครอบครัว ประจำท้องถิ่น และประจำชาติขึ้น

4. การนับถือเทพเจ้าหลายองค์ (Polytheism) เนื่องจากการบูชาบรรพบุรุษ จึงทำให้เกิดความเชื่อถือศรัทธาเทพเจ้าหลายองค์ขึ้น บางพวกอาจนับถือพระอาทิตย์เป็นเทพเจ้าสูงสุด บางพวกอาจนับถือพระนารายณ์ พระอินทร์ พระอิศวร และบางพวกอาจนับถือพร้อมกันหลายองค์ เช่น ประเทศอียิปต์โบราณ มีเทพเจ้าแห่งแม่น้ำไนล์ เทพเจ้าแห่งดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ เทพเจ้าแห่งความตาย เป็นต้น ในประเทศกรีกโบราณ ก็มีการนับถือเทพเจ้าหลายองค์ เทพเจ้าเหล่านั้นได้แก่ เทพเจ้าอะปอลโล เทพเจ้าซีอุส เทพเจ้าไนเซคอน ฯลฯ

5. การนับถือเทพเจ้าองค์เดียว (Monotheism) การนับถือเทพเจ้าองค์เดียวนั้น เกิดขึ้นเพราะมนุษย์เป็นหัวหน้าควบคุมคนให้เป็นหมู่เป็นเหล่าและได้ประกาศสั่งสอนคนของตนโดยอ้างอำนาจของเทพเจ้าว่าเทพเจ้านั้นเป็นผู้สร้างโลกเป็นเทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่ สามารถบันดาลสิ่งใดๆ ได้ตามความประสงค์ของพระองค์ เช่น บัญญัติ 10 ประการ เป็นอำนาจของพระยะโฮวาตามที่โมเสสอ้าง ศาสนาอิสลามก็นับถือพระอัลล่าองค์เดียว ศาสนาฮินดูก็มีเทพเจ้าองค์เดียว คือพระพรหม และจีนก็มีเทพเจ้าผู้เป็นใหญ่ในสวรรค์องค์เดียว คือเง็กเซียนฮ่องเต้

ศาสนาเป็นบ่อเกิดแห่งวรรณกรรม

ศาสนานอกจากเชื่อมความสามัคคีในหมู่คณะ ยังทำให้ความเชื่อถือของเดิมซึ่งดูแห้งแล้ง กลับเป็นมีความสุขสดชื่นมีชีวิตจิตใจขึ้น เพราะด้วยเรื่องศิลปะ สถาปัตยกรรมอันเกี่ยวกับการสร้างโบสถ์วิหารและปูชนียสถานในศาสนา ประติมากรรมอันเกี่ยวกับการสร้างรูปเคารพ จิตรกรรมอัน

เกี่ยวข้องกับการแสดงภาพทางศาสนา ศุภลักษณ์คันทรีอันเกี่ยวกับการบรรเลงเป็นทำนองเพลงในพิธี
วรรณคดี อันเกี่ยวข้องด้วยคำสำหรับสวดสวดและนาฏกรรมอันเกี่ยวกับการแสดงเรื่องราวบูชาเทพเจ้า
ในงานอันเป็นเทศกาลเหล่านี้ เป็นอันกล่าวได้ว่า ศิลปะแต่เดิมมามีกำเนิดมาจากศาสนาทั้งสิ้น²

ด้วยความบังนดาลใจของผู้ที่เชื่อมั่นในศาสนา จึงทำให้เกิดวรรณกรรมขึ้นเป็นจำนวนมาก
ซึ่งพอจะแยกได้เป็นหัวข้อใหญ่ ๆ ได้ 5 ประเภท คือ

1. บทสวด บทอ้อนวอน บทสวดดุติ วรรณกรรมเหล่านี้ดั้งเดิมคงเกิดจากการท่องจำ
หรือว่าปากเปล่า (มุขปาฐ) สืบสอนสืบต่อกันมา ภายหลังจึงได้จารึกเป็นลายลักษณ์อักษรขึ้น เช่น
โอวาทปาติโมกข์ บทสรรเสริญพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ พระสูตรต่าง ๆ ฯลฯ
ของพระพุทธศาสนา มหาภาพยมหาภารตะ มหาภาพยรามณะ ภาพยรชวงศ์ (พรรณนาถึงประวัติ
และสวดดีเกียรติคุณของพระราม) และกุมารสมภพ (กำเนิดของพระชนธกุมาร) ของกาลิลาส บท
ละครเรื่อง อุตตรรามจริต (เรื่องราวตอนปลายของพระราม) ของภวภูติ คีตโควินท์ (ทะเลแห่ง
วีรกรรมของพระราม) ของตุลสีทาส ภควัตคีตา (บทเพลงแห่งชีวิต) บทสวดดีเกียรติคุณ ของพระ-
กฤษณะ ของศาสนายินดู มหาภาพย Iliad และ Odyssey ของ Homer สวดดีเทพเจ้าของกรีก
ลิลิตโองการแข่งหน้า ฉันทดุชฎีสั่งเวดต่าง ๆ วรรณกรรมเหล่านี้มีอิทธิพลต่อวรรณกรรมภายหลังเป็น
อันมาก

2. คัมภีร์ของศาสนา คัมภีร์ของศาสนานับเป็นวรรณกรรมชั้นสำคัญยิ่ง ในพุทธศาสนา
ได้แก่ พระไตรปิฎก ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ภาค คือ

ก. วินัยปิฎก ได้แก่ระเบียบข้อบังคับสำหรับภิกษุสงฆ์

ข. สุตตันตปิฎก ได้แก่พระพุททวจนะของพระพุทธเจ้า

ค. อภิธรรมปิฎก ได้แก่คำสอนชั้นสูง หรือปรัชญาของพุทธศาสนา

สำหรับพุทธศาสนา นิกายมหายาน ได้แก่ คัมภีร์มหาวัสตุ คัมภีร์ลิลิตวิสูตร และคัมภีร์

พุทธจริต

ในศาสนาฮินดู ได้แก่ พระเวท ประกอบด้วยคัมภีร์ 4 ประเภทคือ

ก. ฤคเวท คือ ชุมนุมบทประพันธ์ที่ว่าด้วยบทสวดดีเทพเจ้า

ข. ยชุรเวท คือ ชุมนุมบทประพันธ์ที่ว่าด้วยพระสูตร สำหรับใช้ในพิธีบูชาโยถ

ค. สามเวท คือ ชุมนุมบทประพันธ์ที่ว่าด้วยบทสวดขบับร้อง

² เสฐียรโกเศศ, ศาสนาเปรียบเทียบ (พระนคร : บรรณาการ, 2502), หน้า 85

๑. อารยวัฒนธรรม คือ ชุมชนบทประพันธ์ที่วัดด้วยมนตรีหรือคาถาต่าง ๆ นอกจากนี้ยังมี คัมภีร์ปุราณะ คัมภีร์ตันตระ คัมภีร์ธรรมศาสตร์ ฯลฯ

3. ประวัติศาสตร์และสาวก วรรณกรรมที่เกิดจากการจดบันทึกเรื่องราวของศาสนา และสาวก มีอยู่เป็นจำนวนมากทุกศาสนา สำหรับพุทธศาสนาได้บันทึกประวัติของศาสนาไว้ใน พระไตรปิฎก และพุทธศาสนาฝ่ายนิกายมหายานได้บันทึกประวัติของศาสนาไว้อย่างละเอียดในคัมภีร์ พุทธจรีต วรรณกรรมประเภทนี้ในสมัยหลัง ๆ มีผู้เขียนเพิ่มเติมอีกเป็นอันมาก เช่น พุทธประวัติ ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส พระปฐมสมโพธิกถาของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส มหาวาสสันตราชดก มหาชาติคำหลวง กาพย์มหาชาติ เป็นต้น นอกจากนี้ยังได้เขียนวรรณกรรมที่เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับสาวกของศาสนา เช่น นันทโศปนนทสูตรคำหลวง อานนทพุทธอนุชา นันทะปชาบดี เป็นต้น

4. คำสอนของศาสนา วรรณกรรมที่เกิดจากคำสอนของศาสนาในศาสนาต่าง ๆ มีผู้เขียน ขึ้นมากมายและมักจะแทรกในวรรณกรรมทางโลกด้วย วรรณกรรมที่เป็นคำสอนของพุทธศาสนาของ ไทยเรา ได้แก่ ชาดกต่าง ๆ ไตรภูมิกถา ลิลิตพระลอ ฯลฯ และวรรณกรรมในสมัยหลัง เช่น กามนิด ของเสฐียรโกเศศและนาคะประทีป ได้ร่มาสาวพัสดร์ ของสุชีพ ปุญญานุภาพ ทางสาย กลาง ของปัญญาันตะภิกษุ พุทธวิธีครองใจคนและข้างสาร ภูเขา ข้าเก่า เมียรัก ของ พ.อ. ปิ่น มุกกันต์ เป็นต้น

5. แสดงความรุ่งเรืองของศาสนา วรรณกรรมประเภทนี้มักแทรกอยู่ในวรรณกรรม อื่น ๆ ทั่วไป เช่น ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง นางนพมาศ โคลงนิราศศรีบุญไชย บุณโณวาท- คำฉันท์ ฯลฯ

วรรณกรรมศาสนานั้น จะยังคงเกิดขึ้นเรื่อย ๆ ตราบใดที่คนยังนับถือศาสนา และมีผู้สืบทอด สั้งสอนศีลธรรมอยู่ การสั่งสอนศาสนาและศีลธรรมโดยตรงนั้น บางครั้งอาจยังชักจูงใจให้คนเชื่อถือ โดยแท้จริงมิได้ จำเป็นต้องสั่งสอนโดยทางอ้อมด้วยการยกตัวอย่างชี้แจงให้เห็นคติธรรม จึงเกิดเป็น วรรณกรรมเกี่ยวกับศาสนาขึ้น